

Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Yöntemi

Hakan Şahin

Mikrokredi, tanımı itibariyle “küçük kredi” demektir. Bir finansal ürün olarak düşük gelir düzeyindeki kişi, aile ve mikro işletmelere sağlanan finansman hizmetlerini ifade eder.¹ Bir bankacılık ürünü olarak ortaya çıkışı 70’li yıllarda, Bangladeş’te bir ekonomi profesörü olan Muhammed Yunus’un, öğrencileriyle birlikte gerçekleştirdiği bir sivil inisiyatife dayanmaktadır.

1971 yılında gerçekleşen bir iç savaş sonucu bağımsızlığını kazanan Bangladeş, o dönem oldukça yoksul idi. O sırada Amerika’da akademisyen olarak bulunan Muhammed Yunus, ülkesinin ekonomik planlamadan sorumlu kamu kuruluşunda yetkili bir makama getirildi. Ardından Çitagonk üniversitesinde ekonomi bölüm başkanlığına geçiş yapan Yunus, Bangladeş’teki yoksulluğun nasıl azaltılabileceği üzerine çalışmalar yapmaya başladı. Kendi şehrinde yoğun olarak faaliyet gösteren tefecilerin, yoksulluğun azaltılmasının önündeki en büyük engellerden birini teşkil ettiğini gördü. Ona göre yoksul kesim içerisinde çalışkan olan pek çok insan vardı. Bunlar el emeği ile çalışıyor, fakat kazançlarının büyük bir bölümünü borçlarından dolayı bağlı oldukları ve yüksek faizler işleten tefecilere veriyorlardı. Pek çoğunun ihtiyacı olan tek şeyin, borçlarından kurtulup kendi işleriyle ayakta durmaya başlayabilmek için küçük bir girişim sermayesi olduğunu fark etti. Yunus, yoksul ve yetenekli insanlara küçük miktarlarda, düşük faizli ve uzun vadeli borçlar vermeye başladı. Sepet dokuyarak geçinen 42 kadına, toplam 27 dolara denk gelecek miktarda borç verdi. Bu borçların etkisi kayda değer oldu. Borç verdiği insanlar önce kendi borçlarından kurtuluyor, sonra ihtiyacı olan malzemeleri alıyor, kazançlarının çok küçük bir kısmını geri ödeme için ayırıyor, kalanıyla da geçinebiliyorlardı.

Muhammed Yunus bu işi kurumsallaştırdığı takdirde kırsal kesimde yaşayan yoksul insanların tefecilerden kurtularak kendi imkânlarıyla geçinebilir hale geleceğine ve bölgesel çapta bir ekonomik kalkınmanın mümkün olacağına inandı. 1979 yılında Grameen bankasının ilk şubesini açtığında yaklaşık 500 mikro girişimciden oluşan bir portföyü vardı.

Bangladeş’in bu küçük kentinde başlayan mikrokredi uygulamaları hızla büyüdü, ülkenin farklı bölgelerine de yayıldı ve nihayet uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye başladı. Bugün geldiği noktada Grameen bankası 2500’ü aşkın şubede 25.000’den fazla işçi çalıştırmakta ve milyonlarca yoksula mikro finansman hizmeti sunmaktadır. Sadece güvene dayanan, kefilsiz ve teminatsız küçük sermaye şeklinde sunulan mikrokredi, yoksulların kendi kendilerine yoksulluktan kurtulmaları için bugün etkili bir strateji olarak kabul görmektedir.

¹ Seher Ozan Dündar, “Mikro Finansman”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, 2007.

MİKROKREDİ YÖNTEMİ

Mikrokrediyi normal bir banka kredisinden ayıran temel unsurlar şu şekilde özetlenebilir.

- Mikrokrediler, teşebbüs veya yatırıma yönelik olarak sunulmaktadır.

Mikrokredi ile amaçlanan, yoksul insanların kimseye muhtaç olmadan onurlu bir hayat yaşayacak düzeyde maddi refaha kavuşturulmalarıdır. Bunun en geleneksel ve güvenilir yolu bu insanların kendilerine ait bir iş kurmalarını sağlamaktır. Bu yüzden mikrokredi, yeni bir iş kurulması veya var olan bir işin geliştirilmesine yönelik olarak sunulmaktadır.

- Mikrokrediler çok düşük miktarlardadır.

Küçük çapta bir işe girmek için genelde çok düşük bir sermaye yeterli olmaktadır. Örneğin, pazarda meyve satmak isteyen birinin bu işe girmek için ilk gün toptancıdan alacağı mal ve nakliye gideri karşılığında ek olarak bir günlük de işesine sahip olması yeterlidir. Satın aldığı malların çoğunu aynı gün içerisinde satacağı için devam eden günlerde işini kendi kazancıyla döndürebilecektir. Bu yüzden mikrokrediler düşük miktarlarda ve çok uzun vadeli olarak sunulmaktadır.

- Mikrokrediler yoksulun yoksulu tabir edilen kişilere yöneliktir.

Mikrokredi, doğası itibariyle sadece bir kredi programı değil, bir iktisadi kalkınma programıdır. Yoksulluğu ortadan kaldırmayı hedeflemesi ve bölgesel iktisadi kalkınmaya hizmet etmesi gerekir. Prof. Dr. Muhammed Yunus'a göre bir toplumun ekonomik kalkınmışlık düzeyi o toplumun en fakir %25'lik kesiminin ekonomik durumuyla doğrudan alakalıdır. Başka bir deyişle, bir toplumun ekonomik refaha ulaşmasını amaçlayan her projenin bu %25'lik kesimin hayatında bir değişiklik yaratmayı hedeflemesi gerekir. Bundan dolayı mikrokrediler toplumun en yoksul kesimine yönelik olarak sunulmaktadır.

- Mikrokrediler kadınlara yöneliktir.

Yapılan bazı araştırmalarda kadınların elde ettikleri kazancın, erkeklerin elde ettiklerine nazaran daha yüksek oranda aile refahına yönelik olarak harcadığı görülmüştür. Mikrokredilerin temel amacının toplumsal kalkınma olması ve bunun gerçekleşmesi için toplumun en küçük birimi olan ailenin kalkındırılması gerektiğinden, mikrokrediler kadınlara yönelik olarak sunulmaktadır.

- Mikrokrediler kefilsiz ve teminatsızdır.

Mikrokredi yöntemindeki bir diğer ayırt edici özellik, kredilerin teminatsız olarak verilmesidir. Bunun sebebi, mikrokredi müşterilerinin; gelir seviyesi ve eğitim düzeyi düşük, çoğu zaman hayatında bir bankayla hiç çalışmamış, resmi prosedürlere yabancı ve genellikle okuma-yazma bilmeyen insanlardan oluşmasıdır. Bu nedenle müşterilerle kurulan işbirliği sadece karşılıklı güvene dayalı olarak gerçekleşmektedir.

- Mikrokredilere bireysel başvuru kabul edilmez. Mikrokredi alabilmek için bir dayanışma grubuna üye olmak gerekir.

Mikrokredi uygulamasının belki de en ayırt edici özelliği bireysel başvurunun kabul edilmemesidir. Kredi başvurusunda bulunan kişilerden en az 5 kişilik bir dayanışma grubu oluşturmaları istenir. İlk defa kurulan gruplar, paranın idaresi ve ticaretin kuralları hakkında (en fazla 1 hafta süren) bir eğitim sürecinden geçirilir ve kendilerine kurum tarafından bir grup sorumlusu atanır. Öncelikle bu gruptan uygun görülen 1 veya 2 kişi kredi alabilir. Bu kişiler borçlarının tamamını veya belli bir kısmını aksatmadan geri öderlerse diğer üyeler de kredi alma hakkı kazanır. Bu süreç içerisinde gruplar her hafta düzenli olarak toplanırlar, birbirleriyle ve grup sorumlusu ile fikir alışverişinde bulunurlar, borçluların geri ödemeleri tahsil edilir ve grup içi dayanışma kuvvetlendirilir. Taksitlerini veya grup toplantılarını aksatan üyeler gruptaki herkesi kredi almaktan mahrum bırakmış olurlar. Bu nedenle bu gruplarda bir sosyal baskı ortamı oluşturulur ve herkesin borçlarını tastamam geri ödeyip ödemediği bizzat üyeler tarafından denetim altına alınmış olur.

- Mikrokredilerin geri ödemeleri çoğunlukla haftalıktır.

Mikrokredi alanlar geri ödemelerini haftalık grup toplantılarında yaparlar. Kredi tutarları düşük olduğu ve haftalık taksitlerle ödendiği için geri ödemeler çok küçük miktarlardadır. Örneğin 300 liralık bir kredinin haftalık taksiti 7,5 lira olabilmektedir. Bunun dışında mikrokredi hizmeti verilen bölgenin kültürü ve yaşayış tarzına göre geri ödemeler aylık veya günlük de olabilmektedir.

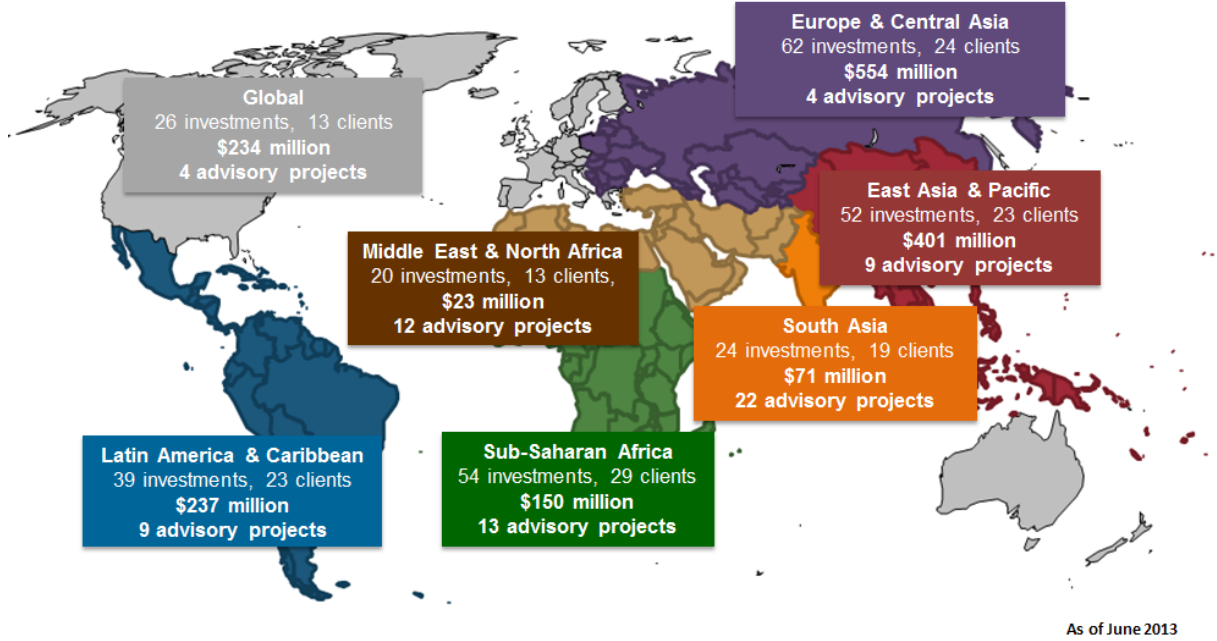
- Mikrokredilerin geri ödeme oranı mevduat bankalarına göre hayli yüksektir.

Mikrokredi uygulamasında bulunan dayanışma grupları, kredilerin geri ödenmesi konusunda çok güçlü bir etki yaratmaktadır. Müşteriler kredi başvurusunda bulunmak için üye olmak zorunda oldukları dayanışma gruplarını genelde tanıdıkları insanlardan oluşturdukları ve geri ödeme problemi doğması halinde bu kişileri mağdur etme riskiyle yüz yüze oldukları için geri ödemeler neredeyse hiç aksamamaktadır. Buna ek olarak müşterilerin, yoksulluğun pençesinden kurtulmak isteyen çaresiz insanlardan oluşması, mikrokrediyi onlar için yegâne umut kaynağı haline getirmektedir. Bu nedenlerden dolayı geri ödemede kusur oranı hayli düşük olmaktadır.

Mikrokredi, mevduat bankaları tarafından sunulabilen bir hizmet olmakla beraber, ülkemizde daha çok sivil toplum eliyle vakıfların çatısı altında kurulan iktisadi işletmeler üzerinden sunulmaktadır. Mevduat bankaları bu konuyu gelir getirici bir faaliyet olmaktan çok bir sosyal sorumluluk projesi olarak görmektedirler. Buna ek olarak bazı belediyeler ve 2005 yılında çıkartılan bir kanun sayesinde valiliklere bağlı il özel idareleri tarafından da sunulmaya başlanmıştır.

DÜNYA'DA MİKROKREDİ UYGULAMALARI

Dünya genelinde mikrokredi uygulamaları bugüne kadar 3 milyardan fazla mikro girişimciye ulaşmıştır. Dünya bankasının 2013 yılında hazırladığı mikrofinans raporuna göre aktif mikrokredi projeleri ve üye sayıları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.²

Mikrofinans konusunda yaşanan gelişmeler sanal dünyada da yansıma bulmuştur. İnternet üzerinden mikro girişimciler ile finansörleri buluşturan pek çok site arasında en popüler olanlarından biri olarak Kiva'yı zikredebiliriz.³

Amerikalı iki genç girişimci olan Matt Flannery ve Jessica Jackley tarafından kurulan Kiva, dünyanın herhangi bir noktasında yaşayan birinin, istediği bir mikro girişimciyi borç vererek destekleyebilmesini mümkün hale getirmiştir. Sitede, mikrokredi beklentisi içerisinde olan girişimcilerin fotoğrafları, nerede yaşadığı, ne iş yaptığı, ne kadar paraya ihtiyacı olduğu ve nasıl bir geri ödeme planı dahilinde borcunu ödeyeceği çok detaylı ve tatminkar bir şekilde ziyaretçilere sunulmaktadır. En az 25 \$'dan başlayan borçlar genelde 1 yılda geri ödenmekte, siteye üye olanlar sevdiklerine, seçtikleri birine mikrokredi olarak vermek üzere hediye çekleri de gönderebilmektedirler.

² IFC Fact Sheet on Microfinance, October 2013.

³ www.kiva.org

TÜRKİYE'DE MİKROKREDİ UYGULAMALARI

Türkiye’de mikrokredi uygulamaları 1980’lerin sonlarından itibaren göze çarpmaktadır. İlk uygulamalar, hâlen bu uygulamaya devam etmekte olan Ziraat Bankası ve Halk Bankası tarafından gerçekleştirilmiş, çiftçiye ve dar gelirli vatandaşlara düşük faizli mikrokrediler sunulmuştur. Halk Bankası, düşük gelir gruplarına ve mikro girişimci sayılabilecek esnaf ve sanatkârlara “kadın ve genç girişimcileri destekleme kredisi”, “taksi dolmuş kredisi” ve “ürün geliştirme kredisi” gibi isimler altında düşük faizli krediler sunmaktadır. Ziraat Bankası, düşük gelirli çiftçilere ulaşma potansiyeline sahip bir banka olup, süt sığırcılığı, su ürünleri avcılığı, su ürünleri yetiştiriciliği, arıcılık, besicilik vb. pek çok alanda mikro girişimcilere yönelik düşük faizli krediler sağlamaktadır.⁴

İlerleyen yıllarda, belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının da bu işe dâhil olması ve özellikle Türkiye İsrâfi Önleme Vakfı’nın 2003 yılında Türkiye Grameen Mikrokredi Programını başlatmasıyla birlikte mikrokredi uygulamasından istifade eden insanların sayısı ciddi oranlarda artış göstermiştir.

Ülkemizde mikrokredi uygulamaları hâlen ağırlıklı olarak sivil toplum sektörünün omuzlarında taşınmaktadır. Üyelerine mikrokredi sunan ilk STK olan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) 1995’ten beri bu işi yapmaktadır. 2002 yılında mikrokredi faaliyetlerine resmi bir statü kazandırmak amacıyla kurduğu iktisadi işletmenin çatısı altında MAYA programını başlatan KEDV, bu program sayesinde İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Eskişehir illerinde 12.000’den fazla mikro girişimciye toplam 11 Milyon TL’yi aşkın kredi sunmuştur. MAYA kredileri sadece kadınlara yönelik olup ilk başvuruda 100-800 TL arasında değişmekte, 6-12 ay arası vadeli olarak haftalık geri ödemelerle tahsil edilmektedir.

Türkiye’de mikrokredi uygulamaları 2003 yılında Prof. Dr. Aziz Akgül’ün çabalarıyla kurulan Türkiye İsrâfi Önleme Vakfı (TİSVA) sayesinde hız kazanmıştır. Vakıf, iktisadi işletmesinin çatısı altında Türkiye Grameen Mikrokredi Programını (TGMP) başlatmış ve ülkemizin yoksul kesimlerinde el emeğiyle iş gören yüzlerce kadının, emeğine gelir getirici vasıf kazandırmasına yardımcı olmuştur. Dünya bankasından ve Başbakanlıktan sağlanan maddi destekler ile hayata geçirilen TGMP, Muhammed Yunus’un Bangladeş’teki uygulamasını birebir olarak, ilk ofisini açtığı Diyarbakır’da hayata geçirmiştir.

Sunduğu mikrokredi türleri arasında “temel ihtiyaç kredisi”, “girişimci kredisi”, (dilencilere ve dezavantajlı kesimlere yönelik olan) “mücadeleci vatandaş kredisi”, “mikrosera kredisi” ve

⁴ Şakir Sakarya, “Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro Finans ve Türkiye'deki Gelişmeler”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2008, sayı:37, sf:104.

“hayvancılık kredisi” gibi başlıklar bulunan TGMP, bugün Türkiye’nin hemen her kentinde faaliyet gösteren 108 adet şubesinde aktif olarak 45.000’den fazla dar gelirli kredi müşterisine sahiptir. Bugüne kadar 150.000’den fazla kadın girişimciyi toplamda 375 Milyon TL’yi aşan mikrokredi ile desteklemiştir. TİSVA, üyelerine mikrokredinin yanı sıra mikrosigorta, mikrokonut, mikroemeklilik gibi hizmetler de sunmaktadır.

2011 yılında TGMP Diyarbakır Bölge Müdürü Mehmet Ay ile yapılan görüşmelerde 500 TL’lik bir mikrokredinin geri ödeme planı aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Alınan Kredi	Hizmet Bedeli	Toplam Borç	Taksit Sayısı	Taksit Miktarı
500 TL	75 TL	575 TL	46	12,5 TL

Geçtiğimiz yıllarda TGMP’nin Eskişehir merkezinde yürütülen bir araştırma sonucunda %80’i evli, 336 kadın mikrokredi kullanıcısının hane gelirlerindeki değişim ile ilgili olarak şu istatistikler ortaya çıkmıştır.⁵

<i>Kredi Kullanım Öncesi Gelir</i>			<i>Kredi Kullanım Sonrası Gelir</i>		
<i>Gelir Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Gelir Grupları</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde (%)</i>
0-500 TL	109	32.4	0-500 TL	55	16.4
501-700 TL	118	35.1	501-700 TL	87	25.9
701-1000 TL	84	25.0	701-1000 TL	116	34.5
1001-1500 TL	18	5.4	1001-1500 TL	62	18.5
1501 TL ve üzeri	7	2.1	1501 TL ve üzeri	16	4.8
Toplam	336	100	Toplam	336	100

İlgili araştırmada mikrokredi kullanan kadınların yerel istihdama da %35 dolayında bir katkı yaptığı gözlenmiştir.⁶

Mikrokredi uygulamaları STK’lar ile sınırlı kalmamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi valilikler, il özel idareleri aracılığıyla, 22.02.2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu 6/a maddesine dayanarak mikrokredi hizmeti sunabilmektedirler.

Kanunun ilgili maddesi şu şekildedir:

⁵ Mehmet Şengür, Sami Taban; “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2012, 13(1), 59-89, sf.79.

⁶ A.g.e. sf.81.

“İl Özel İdareleri mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla;

a) Sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde, yapmakla görevli ve yetkilidir” (RG, 2005)

Kocaeli İl Özel İdaresi, bu yasal dayanağı kullanarak 1 Temmuz 2009 yılından itibaren yoksul girişimci kadınlara yönelik bir mikrokredi programı başlatmıştır.⁷

Üyelerin %17’si okuma yazma bilmeyen, %86’sı ya ilkokul mezunu ya da hiç eğitimi olmayan kadınlardan oluşan bir örnek grup üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre üyelerin %90’ı mikrokredi kullandıktan sonra yaşam kalitesinin arttığını beyan etmiştir.

Kredi öncesi ve sonrası üyelerin mali durumunu ortaya koyan tablolar şu şekilde olmuştur.⁸

	100-299	300-499	500-699	700+	Toplam
Frekans (n)	15	34	32	19	100
Yüzde (%)	15	34	32	19	100

Ailenin mikrokredi kullanmadan önceki gelir durumu

	100-299	300-499	500-699	700+	Toplam
Frekans (n)	1	2	32	65	100
Yüzde (%)	1	2	32	65	100

Ailenin mikrokredi kullandıktan sonraki gelir durumu

Kocaeli il özel idaresi bu program kapsamında, toplumda güvenilirlikleri konusunda önyargılı davranılan 280 yoksul Roman kadına da kredi hizmeti sağlamıştır.⁹

⁷ Yusuf Bayraktutan, Merve Akatay; “Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, sayı:24, sf.1-34.

⁸ A.g.e. sf.26.

MİKROKREDİ UYGULAMALARININ YOKSULLUĞU ÖNLEMEDEKİ ETKİSİ

Bugüne kadar gerçekleştirilen mikrokredi uygulamaları ve bu uygulamalar üzerine kaleme alınan akademik yazın, mikrokredinin yoksulluğu azaltmada hayli etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle toplumun en yoksul kesimini hedef alması, kadınlara öncelik vermesi, sadece bir kredi programı olmaktan öte üyelerini bilgilendirici ve destekleyici pek çok nitelik barındırması, üyelerdeki özgüven ve sosyal dayanışma duygusunu güçlendirmesi, istihdama katkı sağlaması, pazarı genişleterek ekonomik sistemin dışında kalan aktörleri de piyasaya kazandırması ve hane gelirleri üzerinde kısa zamanda kayda değer bir artış yaşanmasını olanaklı hale getirmesi gibi vasıflarından dolayı mikrokredi sistemi, yoksulluğu azaltmada başarılı sayılmaktadır.

Peki mikrokredinin eksikleri veya tartışmalı yönleri var mıdır? Şüphesiz bazı değerlendirmeler ve öneriler yapılabilir. Bunları da şu şekilde sıralayabiliriz.

- Mikrokredi, bir teşebbüs kredisidir. Hedefinde, iktisadi değer taşıyan küçük çaplı faaliyetleri teşebbüse dönüştürme çabası vardır. Şüphesiz bu çok faydalı bir hedef olmakla birlikte müteşebbislik her insana uygun bir çalışma tarzı olmayabilir. Maaşlı işçiliğin epey yaygın olduğu günümüz dünyasında insanlar çoğu zaman sosyal güvenlik ve düşük risk arayışından dolayı maaşlı işçiliği girişimciliğe tercih etmektedir. Bundan dolayı mikrokredi programları, bir iş kurma ve/veya iş geliştirme konusuna önem verdiği kadar, mikro girişimcilerin istihdam faaliyetlerine de önem vermelidir. Bu programlar daha geniş çapta bir mikro finansman + mikro istihdam faaliyetine dönüştürülürse, belli bir gelir aralığında bulunan kesime yönelik tam teşekküllü bir ekonomik kalkınma projesi haline gelebilir.

- Toplumların refahını daha çok geniş çaplı iktisadi faaliyetler yükseltebilir. Dolayısıyla mikrokredi, toplumsal refah programının ancak bir ara kademesi olarak görülmelidir. Mikrokredi ile piyasaya giren mikro girişimciler bir noktadan sonra ilgili mikro finans kuruluşunun organizasyonu ve danışmanlık desteğiyle birlikte potansiyel yatırımcılarla bir araya getirilmeli, küçük çaplı işlerin büyütülmesi için gereken platform ve imkânların sağlanması gerekmektedir.

⁹ Kocaeli İl Özel İdaresi 2010 Faaliyet Raporu, KİÖİ Yayınları, 2011, No.8, sf.68.